

Aproximació a la Causa 119/1937 contra vuit campaners per “*adhesión a la rebelión*”

Pere Ollers Vives

*Dedicat a n'Antònia Tomàs Mas (E.P.D.),
i a totes les dones que han patit per un pare, un fill, un espòs,
un germà o un amic, sotmesos a injustícies.
Elles han sostingut molts cops la “memòria” i l'han transmesa.*

1. Introducció: objecte d'aquest estudi.

S'han produït molts d'estudis històrics sobre la Guerra Civil a Espanya i a les Illes Balears¹. En canvi, pensam que manquen estudis més de detall sobre els esdeveniments de la Guerra Civil a Campos. Volem contribuir amb aquest modest estudi d'una causa als treballs que encara estan per publicar i completar la nostra història.

En segon lloc, volem aportar un cas d'una de les causes judicials de l'auditoria de guerra que es donaren a Mallorca contra un grup de vuit campaners, com un petit tribut emocionat al dret de saber, el dret de saber dels familiars i de tot el poble de Campos.

En tercer lloc, participam en un procés de normalització de les informacions i dades sobre la Guerra Civil, en el marc de la Llei 52/2007, de 26 de desembre, per la qual es reconeixen i amplien drets i s'estableixen mesures a favor dels qui van patir persecució o violència durant la Guerra Civil i la Dictadura. Aquesta llei, apart de les polèmiques en un sentit i altre que ha sofert, ha proporcionat un nou estadi de les actuacions de les Associacions de Memòria Històrica. No és casualitat que han reduplicat esforços per contribuir al dret de saber. Vull presentar ja el marc històric en el que ens adintraem:

La represión franquista en Mallorca presenta tres fases bien diferenciadas. Así, en una primera etapa -que abarcó hasta mediados de agosto- fue relativamente suave. A lo largo de estas semanas serían encarcelados miles de sospechosos, mientras que las ejecuciones sólo se produjeron en casos puntuales.

¹ No és l'objecte del nostre treball, però per una referència “campanera” als estudis de la Guerra Civil cal acudir als que aborden la qüestió des de l'àmbit de Mallorca.

El anuncio de un inminente desembarco republicano enturbió el clima político y dio paso a la etapa más dura de la represión. Ésta empezó en la noche del 16 de agosto con los primeros fusilamientos de Son Coletes (Manacor), pero continuó y se intensificó tras la retirada de las tropas gubernamentales, estimulada -entre otras circunstancias- por los discursos encendidos del fascista italiano Arconovaldo Bonacorsi – que se hacía llamar “Conde Rossi”-. De este modo, hasta marzo de 1937 fueron asesinadas centenares de personas en los cementerios y en las cunetas de las carreteras, sin ningún juicio previo, a manos de grupos armados integrados principalmente por miembros de Falange instigados por personajes como el gobernador civil Mateu Torres Bestard, o el jefe de la policía de Falange Francesc Barrado.

Una carta enviada por Mateu Torres al general Franco el 10 de septiembre de 1936 -un mes antes de ser nombrado gobernador civil- para denunciar la excesiva benevolencia del mando militar mallorquín durante los primeros tiempos de guerra y exigir una mayor energía frente a los “elementos rojos” es una buena muestra de la convivencia existente entre un sector de las autoridades rebeldes y los falangistas que practicaban las ejecuciones extrajudiciales:

“EXCESO DE PRUDENCIA Y BENEVOLENCIA. PAQUEOS. Entre la enormidad de detenidos figura gente significadísima que hasta después de detenidos han hecho manifestaciones contrarias al movimiento y... nada, aquí costando un dineral su manutención; menos mal que Falange hace alguna limpia que no pueden aplicar a los figurones por estar éstos detenidos. Al Comandante Médico Don Virgilio García Peñaranda tuvo que detenerse por manifestaciones de desafecto al movimiento y... sigue detenido y nada más.”

Finalmente, desde la primavera del 1937 se entró en una fase de relativa normalización de la situación, coincidiendo con la sustitución de Barrado por el teniente coronel de Artillería Víctor Ensenyat Martínez (marzo) y la designación del carlista Josep Quint Zaforteza al frente del Gobierno Civil de las Baleares (mayo). Así, se produjo la práctica desaparición de las ejecuciones ilegales²

L'estudi d'aquestes causes, conjuntament, donarà més llum a les anàlisis que hem pogut fer amb una d'aquestes i les conclusions seran doblement valuoses en poder comparar i establir similituds i diferències entre els diferents processos i les diferents parts intervinents.

Finalment, aquest estudi descriptiu vol ser un reconeixement, un petit homenatge als campaners i sobre tot a les campaneres que patiren la repressió com bé es pot entendre després del que hem dit.

² Del document inèdit “Denuncia destinada al Juzgado Central de Instrucción de Guardia”, datat de 14 de desembre de 2006 i elaborat pels serveis jurídics de l'Associació de la Memòria Històrica de Mallorca. Aquesta denúncia, entre d'altres, donaria lloc a un procés judicial polèmic que va concloure de forma abrupta. Agraesc a la Prof. doctora Margalida Capellà Roig haver-me deixat consultar el dit document.

veure a la Causa, fins a la llibertat condicional o presó atenuada. Segons proposta de l'auditor el pres Jaume Ollers Ballester va passar a llibertat condicional el 29 d'octubre de 1939 presó atenuada el 20 d'agost de 1940, passant a residir a Palma. La última actuació processal és per cancel·lar antecedents de Jaume Ollers, cosa que ell demana, i s'acorda el 19 de novembre de 1971. Es pot col·legir dels oficis del director de la Presó Provincial que: Onofre Tomás Beltrán, surt el 7 de maig de 1941, al carrer de Santa Bàrbara. Miquel Valls Salom, surt el 7 de maig de 1941, al carrer de Silos. Miquel Mascaró Mas, surt l'1 de juny de 1941. Joan Taberner Gayà, surt el 20 de juny de 1941, al carrer de Rigo. De la presó de Manresa, surt Antoni Calafat Abraham, segons ofici de 5 d'abril de 1943 i pasà a residir a Campos, al carrer Amer. Passaren els altres a residir a Campos, llevat de Miquel Mascaró Mas, que va ser destinat a un Batalló disciplinari de Melilla, Zeluán.

7. Conclusions provisionals.

El procés judicial que suposà la Causa 119/1937, tot i que formalment seguia les lleis processals i en alguns casos va servir de garantia dels processats, va resultar un procés iniciat, tramitat i conclòs sense les garanties que reconeixia la Constitució Espanyola de 1931.

És un procés que es troba en un context de guerra civil i en el qual les autoritats judicials (a més de les militars pròpiament) parlen o actuen com si es tractés d'una guerra amb un enemic exterior.

En aquest estat de coses creim que podem afirmar que l'estudi de qualsevol causa de guerra de 1936 contribueix a la veritat, a entendre què va passar i com, per bé que, és clar, haguem d'entendre en el seu context –en un context de guerra i de portotes les anotacions o manifestacions de voluntat de les persones.

Hem volgut contribuir a reafirmar la disposició de l'article 2 de la Llei 52/2007, que estableix:

Com a expressió del dret de tots els ciutadans a la reparació moral i a la recuperació de la seua memòria personal i familiar, es reconeix i declara el caràcter radicalment injust de totes les condemnes, sancions i qualssevol formes de violència personal produïdes per raons polítiques, ideològiques o de creença religiosa, durant la Guerra Civil, així com les patides per les mateixes causes durant la Dictadura.

Com diu el Professor VALENCIA VILLA, en paraules de Louis Joinet, "Para pasar página, hay que haberla leído antes".

Alguns investigadors actuals, tant des de la vessant històrica, sociològica com jurídica, parlen de justícia transicional per explicar molts de casos de països on hi ha hagut una dictadura o una violació sistemàtica de drets humans. Potser la justícia transicional no és el sistema més adequat per enfil·lar l'anàlisi necessària de la nostra Guerra Civil i de la transició democràtica, però proporciona un impuls evident a una nova aproximació als fets. I, sobre tot, posa les bases necessàries per abordar les qüestions de tota guerra fratricida³. L'informe de Diane Orentlicher presentat el 8 de febrer de 2005 en la Comissió de Drets Humans de l'ONU, assenyala com un principi bàsic contra la impunitat, amb encert:

PRINCIPIO 2. EL DERECHO INALIENABLE A LA VERDAD

Cada pueblo tiene el derecho inalienable a conocer la verdad acerca de los acontecimientos sucedidos en el pasado en relación con la perpetración de crímenes aberrantes y de las circunstancias y los motivos que llevaron, mediante violaciones masivas o sistemáticas, a la perpetración de esos crímenes. El ejercicio pleno y efectivo del derecho a la verdad proporciona una salvaguardia fundamental contra la repetición de tales violaciones.

Després d'una petició per escrit, adreçada al Jutjat Togat Militar⁴, vàrem consultar els següents processos penals militars, en terminologia actual:

A) Les Diligències Prèvies 58/1937, arran de la mort a la presó militar d'Illetes del caporal Guillem Alcover Mascaró, el 28 de gener de 1937, que acaben conclouent en el suïcidi del dit militar. Nat a Campos el 12 de març de 1911, comptava amb 25 anys. Actua de Jutge instructor el Sr. Antonio Canals Canals i de secretari el Sr. Sebastià Ripoll Ferrà, de metges forenses pel peritatge els doctors Pedro Font Trias i Antoni Tous Lladó. De testimonis presos tenim: Manuel Rodríguez García i Antoni García Bonet, ambdós carrabiners. La família, en la persona de Gabriel Ballester Mercadal, company sentimental de la germana de Guillem Alcover, va recollir les seves pertinences: una ploma estilogràfica i cartes, segons consignen les diligències. Així com consta que s'inscriví la mort al Registre de Calvià i s'enterrà el cos a la cripta militar

³ Per una bona introducció al concepte de justícia transicional es pot acudir al text de Hernando VALENCIA VILLA, Conferència magistral impartida en la Càtedra Latinoamericana "Julio Cortázar" de la Universidad de Guadalajara, México, el 26 de octubre de 2007.

⁴ Es tracta del Jutjat Togat Territorial número 33, actualment depenent del Tribunal Militar Territorial Tercer (Barcelona). Des d'aquí volem significar la col·laboració prestada pel personal militar i civil del Jutjat Togat actual, encapçalat pel Jutge, Ilm. Sr. Carlos Balmori Abellán, comandant auditor i la Secretària Relatora, Il·lma. Sra. Marina Herreros López, capitana auditora. Vull destacar també l'excel·lent col·laboració del personal destinat al Jutjat, entre d'altres: el Brigada Otero i d'entre el personal civil, l'auxiliar administratiu, Manuel Albertos Juan.

de Palma, núm. 128, segons les anotacions oficials.

B) La Causa 603/1936, iniciada contra Joan Ballester Burguera, Onofre Mas Moll, Andreu Ginard Valls, Juan Pons Bujosa, Guillem Vanrell Mascaró, Tomás Ayarte Más, Miguel Ballester Xamena, Josep Ballester Puigserver, Juan Monserrat Oliver, Jaume Ollers Ballester, Guillem Mas Bonet, mateu Obrador Fullana, Guillem Lladó Mas, Esteve Amer Obrador, Bartomeu Ballester Ginard, Joan Veny Nicolau, Miquel Moll Mas⁵.

C) La Causa 1002/1936, contra el soldat d'infanteria Joan Mas Abrinas, (a) Barato, que va acabar en una Sentència d'1 d'abril de 1937 de condemna a mort per un delict d'adhesió a la rebel·lió. Aquesta estava tramitada pel Jutge Instructor Barrado. Les Diligències Prèvies 156/1936, després Causa 119/1937, contra Antoni Calafat Abraham (a) Selleté Vives; Jaume Ollers Ballester (a) Paulo; onofre Tomás Beltrán (a) Tro; Nicolau Ollers Lladó (a) de Sa Màniga; Miquel Mascaró Mas (a) Manacor; Miquel Valls Salom (a) Punta; Joan Taberner Gayà (a) Solé i Mateu Sagrera Oliver (a) Cotoneta.

A través d'aquestes Causes hem pogut tenir notícia (encara no consultades) de les següents:

La Causa 378/936 contra Mateu Obrador Fullana.

La Causa 424/1936 contra Guillem Lladó Mas.

La Causa 1335/1936 contra Miquel Moll Mas.

L'expedient disciplinari o diligències prèvies 91/1937 per abandó del servei, contra el soldat Miquel Mascaró Mas que va acabar amb un decret, sense efectes, de 14 d'abril de 1937, transcrit en la Causa 119 que aquí estudiam.

2. Presentació formal de la Causa 119/1937: arxiu i conservació i persones encausades.

Actualment arxivada al Jutjat Togat Militar Territorial de Palma de Mallorca⁶ està completament foliada i lligada. Conté 324 fulls més la portada. S'hi troba paper de molts diferents tipus i tamany, mecanografiats i manuscrits, alguns papers amb tot o part calcats. No s'hi troben, és clar, ni fotocòpies ni fotografies ni gràfics. Hi ha do-

⁵ Els noms estan posats en català, en el mateix ordre que apareixen en la Causa.

⁶ Actualment està ubicat en el Govern Militar o la Jefatura Logística Regional, el que era conegut com el Quarter d'Enginyers a Palma. Amb el transcurs del temps el Jutjat militar ha anat canviant de planta i de seu. Les causes militars històriques s'arxivaren a la seu coneguda com Assessoria Jurídica de Capitanía General. Ara, no obstant això, s'arxiven a la seu dita encara que no a l'oficina judicial per manca d'espai.

será puesto en libertad o entregado a la autoridad judicial, dentro de las veinticuatro horas siguientes al acto de la detención.

[...]

Artículo 95.

La Administración de Justicia comprenderá todas las jurisdicciones existentes, que serán reguladas por las leyes.

La jurisdicción penal militar quedará limitada a los delitos militares, a los servicios de armas y a la disciplina de todos los Institutos armados.

No podrá establecerse fuera alguno por razón de las personas ni de los lugares. Se exceptúa el caso del estado de guerra, con arreglo a la ley de Orden público.

[...]

Artículo 100.

Cuando un Tribunal de Justicia haya de aplicar una ley que estime contraria a la Constitución, suspenderá el procedimiento y se dirigirá en consulta al Tribunal de Garantías Constitucionales.

Si posam en relació les actuacions processals amb el mandat constitucional veim que *de facto* estava en suspens la Constitució i no s'aplicava. El procés només s'entén en un context de guerra en la qual una facció s'erigeix amb caràcter de poder públic legítim i l'altra facció es tinguda per "enemiga" de l'Estat.

6. Anàlisi de la documentació posterior a la Sentència. La fase d'execució penal.

És important destacar que el jutge instructor comprova la data de detenció, perquè la presó provisional és abonada com a temps de compliment de la condemna. I a partir d'aquí es determinen allò que tècnicament s'anomena les liquidacions de condemna.

En un escrit de 3 de novembre de 1937 l'auditor de guerra comunica les condemnes a la *Comisión Provincial de Incautación* respecte de les anomenades "*responsabilidades civiles*", cosa que afecta als condemnats Tomás Beltrán, Taberner Gayà, Valls Salom, Mascaró Mas. No afecta a Jaume Ollers Ballester pel tipus de condemna i no afecta, encara, a Antoni Calafat perquè no és ferma la sentència.

Passada una primera etapa de presó, cal destacar les commutacions, pràcticament d'ofici, en virtut de normes franquistes i per determinació d'un organisme anomenat la "*Comisión Central de Examen de Penas*" en virtut del Decret de 25 de gener de 1940.

Això implica una nova liquidació de condemna que afecta a cada penat i que es pot

muy escaso valor jurídico de la prueba acusatoria". En fi, termes que no hem llegit abans.

El Consell de Guerra¹⁵, convocat per l'Autoritat militar, es celebra el 28 de setembre de 1937, amb un acta tota plena de formulismes i sense cap anotació de menció.

La Sentència, elaborada pel ponent, tinent auditor Alfin Delgado, de dues pàgines, es limita a:

Condemna a Antoni Calafat a pena de mort per adhesió a la rebel·lió considerant les activitats d'informació lliure (ràdio) i de comunicar al fill d'un veïnat que Azaña havia llicenciat els soldats, a més de *coacciones a los obreros* d'una pedrera.

Condemna a Nofre Tomás, Miquel Valls, Joan Taberner i Miquel Mascaró a reclusió perpètua per adhesió a la rebel·lió amb fets provats similars de "expresaban su alegría a otros por la venida a la Isla de aviones enemigos para bombardearla y coaccionaban a personas de orden después de iniciado el Movimiento por ser defensoras de él. Al procesado Valls se le ocupó una pistola de 6,35 mm en perfecto estado".

Condemna a Jaume Ollers per tinença il·lícita d'armes i per desobediència greu a l'Autoritat en relació amb el Ban de la *autoridad militar de julio del año pasado*, a quatre anys i dos mesos de presó menor.

Un cop notificada, el capità defensor Bo Cabrera recorre contra la condemna de mort amb un escrit molt més senzill, adreçat a l'Autoritat Militar. Després de l'informe de l'Auditor de Guerra, de 4 d'octubre de 1937, l'Autoritat militar, és a dir, el comandant militar de Balears, determina realment la "confirmació" de les sentències. I demana a la "superioridad" la commutació de la condemna de pena de mort a A. Calafat per la inferior. A partir d'aquí, 6 d'octubre de 1937, s'entenen fermes i executòries les condemnes i així es fa constar en la liquidació de condemna.

Creim que convé tenir en compte algunes normes cabdals de la República Espanyola, principalment, la Constitució de 1931 que estableix, entre d'altres:

Artículo 28.

Sólo se castigarán los hechos declarados punibles por ley anterior a su perpetración. Nadie será juzgado sino por juez competente y conforme a los trámites legales.

Artículo 29.

Nadie podrá ser detenido ni preso sino por causa de delito. Todo detenido

¹⁵ Formaren el Consell de Guerra, d'ordre del comandant militar, el coronell Joaquín Coll Fuster, els capitans Bartomeu Vadell Adrover, Pedro Belli Auba, Salvador Maura Huguet, Víctor Enseñat Lázaro, Juan Massanet Perelló i vocal ponent, el tinent auditor de 2a José María Alfin Delgado.

cuments impresos i s'utilitzen segells de tinta violàcea en alguns casos. El paper oficial de l'Auditoria de Guerra compta encara amb una marca a l'aigua de l'escut anterior de l'Estat, com a norma general s'usa paper timbrat, amb numeració. El paper més senzill o de més mala qualitat és el provinent d'alguns escrits d'un batalló a Melilla. La major part dels fulls estan utilitzats per dues cares, sobre tot en la tramitació de la causa o en les declaracions testificals. Trobam també documents impresos "remplentats" per algun funcionari, per exemple les comunicacions sobre estadística judicial o les relatives ala commutació de les penes imposades.

La Causa té gairebé 75 anys. L'estat de conservació és bo i la lectura és possible en gairebé tots els fulls. Només algun esqueix o alguna rua deguda a la llargària del paper (tipus legal, més llarg que el tamany clàssicament conegut Din a4) han fet malbé alguns fulls.

Les persones encausades en aquest procés i detingudes totes a Campos entre el 16 i el 20 d'agost de 1936⁷, són:

Antoni Calafat Abraham (a) Selleté Vives;

Jaume Ollers Ballester (a) Paulo;

Nofre Tomás Beltrán (a) Tro;

Nicolau Ollers Lladó (a) de Sa Màniga;

Miquel Mascaró Mas (a) Manacor;

Miquel Valls Salom (a) Punta;

Joan Taberner Gayà (a) Solé i

Mateu Sagrera Oliver (a) Cotoneta.

Consta al full 22, segons escrit del comandant militar de Campos que els detinguts foren "trasladados a Palma e ingresados en Prisión Estaciones", el 20 d'octubre de 1936.

3. Documents que conformen la causa (I): antecedents i iniciació de la Causa.

La Causa 119/1937 prové de les Diligències Prèvies 156/1936, iniciades, ja detinguts tots els encartats, per escrit, de l'Auditor de Guerra Sr. Gonzalo Zarranz. Es tracta d'un inici molt singular, signat el 13 d'octubre de 1936 i que consta al full 2, malmès per estar lligat a altres. Convé ressenyar-lo:

⁷ Aquesta dada coincideix amb la que ens donava la padrina Antònia Tomàs Mas, filla d'En Nofre Tomàs Beltran. Dels que detingueren en aquells dies, que passaren a una dependència municipal (probablement l'Hospital o les Escoles Velles), alguns foren "liquidats" sense cap tipus de causa ni judici, a alguna fossa o paret de cementiri.

El Comandante Militar de Campos del Puerto en escrito de fecha 8 del actual dice lo siguiente: En 22 de agosto último me ordenó V.S. que los individuos que se expresan en la relación adjunta pasaran a disposición del Sr. Gobernador Civil de la Provincia, quien pocos días después me ordenó por teléfono que por carencia de locales para prisión quedaran aquí detenidos.- Como hasta la fecha no he recibido ninguna orden de dicha autoridad sobre los expresados individuos y habiendo obtenido desde entonces algunos datos que creo modifican la culpabilidad que recae sobre ellos, nuevamente me dirijo a V.S. adjuntándole dichos datos para la resolución que estime oportuna, rogándole me indique si es necesario lo ponga en conocimiento del Sr. Gobernador Civil.

[...] El Juez instructor dispondrá el traslado de dichos detenidos a la Prisión de "Estaciones" de esta Ciudad.

Després delega l'Auditor en el Jutjat les funcions d'instrucció "*proceda a instruir diligencias previas, en averiguación de las presuntas responsabilidades*".

Aquesta iniciació de la causa ja és aclaridora. No es tracta d'una denúncia a l'estil habitual ni d'una investigació policial, modes habituals de començar una investigació penal. Es tractava –es veu clarament quan el comandant militar ja adverteix que hi havia una ordre prèvia del comandament militar central- de detinguts des del 16 d'agost i el 22 d'agost el comandament militar preveu una remissió de l'assumpte al Governador Civil. Això suposava la detenció sota control militar. En canvi, d'agost a octubre, l'autoritat militar de Campos aprofita haver obtingut "algunos datos" per instar una nova providència de l'Auditor, cosa que s'aconsegueix iniciant unes diligències prèvies. En certa manera, ens sembla, a l'octubre de 1936 hi va haver alguna ordre o instrucció centralitzada d'iniciar causes militars o diligències per "solucionar" les detencions que s'havien fet indiscriminadament, moltes ja insolubles, per lamentables conseqüències.

Per exemple, la Causa 1002/1936 contra Joan Mas Abrines, també s'inicia en aquesta etapa, el 19 d'octubre de 1936, l'Auditor designava el Jutge Barrado per a la seva causa –sense passar per una fase de diligències- en un ofici del tot similar, però a través del Comandant Militar de Balears. I també sorgeix la idea de que *según datos recogidos, resulta que el soldado del reemplazo de 1933 dijo al falangista Cosme Prohens Ballester (a) Chorç, en cierta ocasión*. No pareix verídica que estant en guerra a una unitat militar com la de Campos es dediqués a recollir dades de civils i converses de soldats. Això ens condueix a estimar que hi havia una directriu militar a la qual l'Auditoria donava formalitat, perquè passessin per judici militar tots aquells detinguts de forma irregular.

del Movimiento Nacional, procuraron entorpecerlo y obstaculizarlo en la medida de sus fuerzas, propalando noticias falsas, dando a conocer las emitidas por las radios rojas y mostrando su regocijo con motivo de las incursiones aéreas del enemigo, de acuerdo con su ideología política extremista manifestada ya con anterioridad".

Després destaca el Fiscal els trets que li interessa destacar de cada processat. Acaba demanant la pena de reclusió perpètua pel delictes d'adhesió a la rebel·lió de l'art. 238 del Codi de Justícia Militar.

L'escrit de l'alfères Monserrat Santandreu Lliteras, defensor dels processats Ballester, Tomás, Taberner i Mascaró, de 28 de setembre de 1937:

Planteja excuses de les actuacions d'abans i després del 18 de juliol de cada processat sota la seva defensa: el caràcter d'autoritat del caporal Jaume Ollers i l'obediència deguda; l'avançada edat de Nofre Tomàs i el caràcter anecdòtic de les manifestacions d'aquest; la joventut de Miquel Mascaró i la contribució econòmica de la família al *Movimiento*. De Joan Taberner diu que se'n tergiversen les seves declaracions i al·lega que té un nin de 10 anys que estudia amb les monges. En resum el defensor intenta moure la compassió i ho deixa tot en mans del tribunal. És simptomàtic com acaba: "*espero del digno Consejo dará una sentencia absolutoria ya que por lo Españoles, Cristianos y buenos que son mis patrocinados se lo merecen*". Ben poca sembla la defensa amb aquests termes, a ulls d'avui, una altra cosa és el que considerem en aquell context.

L'escrit del capità Raimundo Bo Cabrera, defensor dels processats Calafat i Valls, té les següents característiques:

Demana l'absolució amb un caràcter molt més ferm i motivat.

En primer lloc ataca la manca de proves concloents i diu "*no han cometido otro delito que el verse acusador por testigos que en su mayoría no hacen sino manifestar lo que de oídas han podido recoger del pueblo de Campos*".

Després al·lega en concret sobre les proves i circumstàncies de cada processat. I al·lega en Dret: el dret de tenir ràdios a casa, la manca de concreció de les proves, la justa utilització d'una propietat (escoltar una radio) i valora els fets aportats com a "positius" a la causa.

De l'altre processat, Miquel Valls, al·lega també contra les proves parcials i al·lega també que els fets són anteriors al 18 de juliol. Després intenta moure la compassió presentant persones majors (Valls té prop de 60 anys) i que no tenen instrucció i ben intencionats.

Sol·licita la "*pertinencia de un fallo absolutorio*" però pel cas que no ho estimi el Tribunal "*reduzcais la pena al límite mínimo*". Insisteix fins i tot al final en la nul·litat "o

Després del processament hi ha les notificacions als detinguts que passen a ser presos provisionals i les anomenades declaracions indagatòries. Les declaracions són senzilles, neguen els fets.

Els dos encausats Nicolau Ollers (de sa màniga) i Mateu Sagrera (cotoneta) són absolts de la causa i romanen a disposició de l'autoritat militar. Els notifiquen el 13 d'agost de 1937.

En aquesta part del procés destaquen els informes requerits de l'instructor: de la Guàrdia Civil¹³, de la Falange local¹⁴ i de la batlia. En canvi en aquesta causa no hi ha cap informació de

5. Anàlisi del judici i de la Sentència.

Prèviament al judici tenim la fase de conclusions. La Causa s'eleva al plenari el 19 de juliol de 1937. Es llegeixen els càrrecs i es comunica la possibilitat de nomenar defensor cosa que duen a terme els processats Calafat i Valls, demanant que els defensi el Sr. Jaume Muntaner. En principi accepta però després renuncia.

En la lectura de càrrecs, de 12 d'agost de 1937, s'hi fan constar l'acceptació dels processats del procés, de la jurisdicció i la renúncia a dur testimonis al judici o consell de guerra.

Finalment els defensors militars són: el capità Raimundo Bo Cabrera pels processats Calafat Abraham i Valls Salom. L'alferes Monserrat Santandreu Lliteras, pels altres quatre, Ollers Ballester, Tomás Beltran, Mascaró Mas i Taberner Gayà.

Arran del nomenament del capità defensor d'Antoni Calafat, s'aporten dos testimonis de defensa: la declaració de l'advocat Sr. Pedro Alomar Bosch i la de l'industrial Sr. Antoni Darder Ripoll.

Després es passa perquè emetin conclusions provisionals el Fiscal Jurídic Militar i les defenses. Després dels escrits de conclusions definitives es convoca el Consell de Guerra, o judici, pel 28 de setembre de 1937.

Convé descriure els escrits més importants de la Causa.

L'escrit de conclusions definitives del Fiscal és de 27 d'agost de 1937, de Ricardo Mulet presenta els següents trets:

Els fets que s'imputen "conjuntament" són que "*con posterioridad a la iniciación*

¹³ Signa gairebé tots els informes, escrits pulcrament, el brigada Luis González Messeguer, nat a Maó, que es va haver de ratificar en l'informe davant l'instructor el 15 de febrer de 1937. L'informe de Miquel Valls en canvi el subscriu un sergent. La Guàrdia Civil en aquests informes va ser l'organisme més equànime.

¹⁴ Subscrits tots pel cap local, Mir, són els més controvertits.

Finalment d'aquesta iniciació cal destacar que es cita una norma republicana: el Decret de 13 de setembre de 1935, per establir la forma de procedir. Es tracta de normes provisionals processals militars per a temps de pau i de guerra, dictades en desplegament de la Llei de 17 de juliol de 1935, essent Ministre de la Guerra, el Sr. Gil Robles.

4. Documents (II): proves i actuacions indagatòries.

Pràcticament tota la Causa és instruïda pel tinent coronel d'infanteria retirat Sr. Federico Muñoz Güi, primer amb el soldat d'artilleria Gabriel Morell Font, després amb el soldat d'intendència, Sr. Joan Bofill Bofill, de secretari. De Fiscal Jurídic Militar actua el Sr. Ricardo Mulet (ignorant el grau).

La Causa es tramita amb els formularis propis de l'Administració de Justícia, providències, diligències, fe pública del secretari i amb terminologia processal pròpia de l'Administració de Justícia espanyola, fins i tot encara podríem trobar-la en ús. Per exemple, totes les actuacions de rebre declaracions de testimonis de Campos es fan a través dels tràmits anomenats "exhorts", tramesa de les diligències a través d'un altre jutge instructor. Ara en aquesta Causa es dona compliment als exhorts per part del comandant militar de Campos⁸. I aquest comandant designa un jutge instructor qui al seu torn designa un secretari. Per exemple, el primer exhort que ordena el Jutge instructor Sr. Muñoz, el diligència com a Jutge a Campos l'alferes d'infanteria Hermenegildo Torrado Rojo i actua com a secretari, el sergent d'infanteria, Nicolau Salom Alemany⁹. La primera actuació processal, lògica en un procés penal, és que es ratifiqui el denunciant i amplii la denúncia. Així torna a prestar declaració el comandant militar Josep Barceló, cosa que fa el 26 d'octubre de 1936, sense extendre's gens, només al·ludint a l'ofici de 8 d'octubre que, com hem dit, havia originat la Causa formalment.

El Jutge instructor disposa que s'escoltin dos testimonis per persona encausada i demana informes de la Falange local, de la Guàrdia Civil i de la Batlia.

El resultat d'aquestes diligències són les declaracions dels testimonis¹⁰, dos per cada detingut, sobre la base d'un interrogatori preparat pel Jutge Instructor Muñoz. La

⁸ En aquests moments d'iniciar-se la Causa era el comandant José Barceló. En data 11 d'octubre de 1937, signa un ofici com a comandant militar de Campos (al full 213) el tinent coronell José Fuster.

⁹ Ambdós militars estaven destinats al Regiment d'Infanteria Palma núm. 36, III Batalló, companyia d'ametralladores. És coneguda la presència a Campos d'aquest III Batalló, cosa que confirmaria aquesta Causa.

idea del Jutge era, en tots els casos, confirmar o no (amb concreció de dades) les actuacions anteriors i posteriors al *Movimiento Nacional* (18 de juliol de 1936) de cada encausat. La major part de qüestions versen sobre les idees polítiques dels detinguts i el seu esdevenir després del “*Alzamiento*”. És curiós que les dades aportades pel comandant militar Barceló eren tan inconcretas que el Jutge Muñoz demana sempre per detalls que confirmen la versió inicial. A més, trobam dues situacions ver-taderament sorprenents que expliquen la Causa: l’escrit inicial parlava (i mai es va concretar) que el campaner Calafat havia propiciat corrupció de menors. I del campaner Miquel Valls molts de testimonis el tatxen de conegut contrabandista. Doncs aquestes qüestions no varen interessar per res, després de les preguntes inicials, que gairebé tothom obviava, en el transcurs del procés. En canvi els fets que tenen molt d’interés pel Jutge Muñoz són:

La qüestió de què va fer de l’arma reglamentària el caporal de Policia Local, Jaume Ballester.

Les actuacions que poguessin tenir els encartats per afavorir l’anomenat enemic: in-quereix per la informació que poguessin tenir o donar (un episodi d’escoltar una ràdio, suposadament, ràdio Barcelona motiva moltes preguntes); si hi havia grups (unes suposades reunions a Sa Ràpita a casa de Nicolau Ollers); sobre les informa-cions dels avions que bombardejaven Palma.

Es preocupa l’instructor per l’arma de caça que pogués tenir l’encausat Miquel Valls, així com si hi havia contraban d’armes o no. També una suposada arma de Miquel Mascaró motivà indagacions especials, d’aquí que fins i tot reberen declaració del soldat Joan Mas Abrines.

Un altre element que preocupà molt a la causa era si era cert que s’havia incitat als joves soldats a tenir-se per llicenciats i abandonar el servei, segons disposició del President Azaña (això s’imputava a l’encausat Antoni Calafat per una conversa entre ell i en Guillem Bernat (a) Trinxeter.

¹⁰ La llista de testimonis passa dels 30 en aquesta Causa: Mateu Mas Moll, Antoni Miró Pomar, Rafel Obrador Prohens, Gregori Mayol Obrador, Miquel Orell Pou, Bartomeu García Mesquida, Gabriel Huguet Barceló, Nicolau Pizà Prohens, Cosme Prohens Ballester, Guillem Mas Salas, Bartomeu Campos Ballester, Lluís Garí Vidal, Joan Mas Abrines, Andreu Oliver Cáffaro, Gabriel Suñer Oliver, Joan Galmés Llodrà, Guillem Vanrell Ballester, Juan Mas Ballester, Pablo Contreras Ortiz, Onofre Mas Ferrer, Francisco Fuster Miró, Bartomeu Ballester Ballester, Julià Jaume García, Juan Grau Grau, Bartomeu Roig Artigues, Isabel Puigserver Vidal, Guillem Bernat Gomila, Gabriel Vidal Ordinas, Llorenç Xamena, Llorenç Mas Burguera. L’instructor va ser molt exigent amb les declaracions i n’hi va haver fins a 3 en alguns casos. Cal advertir que figurar en aquesta llista no significa en cap cas haver col·laborat amb el processament dels encausats. En alguns casos, com veurem donaren bons arguments a la defensa.

A les declaracions, llevat d’algunes a elements de tipus falangista, la major part de citats a declarar despatxen el tràmit amb obvietats, algunes fetes venir a bé amb la denúncia inicial del comandant militar, sobre actuacions abans del 18 de juliol: propaganda, reunions o tertúlies de cafè (surten La Unión Obrera, Can Beques, Cas Sant), un míting a la Plaça des Pins que degué ser sonat, rumors de converses i similars¹¹.

Tenim diverses tandes de declaracions testificals: 29 d’octubre, 20 de novembre, 3 de desembre de 1936 (aquesta duta a terme personalment pel Jutge Muñoz) i 6 i 15 de gener de 1937.

Després de la fase probatòria de les diligències conclou el Jutge amb:

a) Una resolució interlocutòria per elevar les diligències a Causa, d’11 de gener de 1937. S’ha de dir que durant aquestes diligències no han tingut defensa de cap tipus els encausats i detinguts.

b) Les resolucions de processament¹² dels següents encausats:

- Antoni Calafat Abraham, processat l’11 de gener de 1937, no es troba la inscripció de naixement a Sa Pobla, selleter.

- Jaume Ollers Ballester, processat el 5 de febrer de 1937. Nat a Campos el 28 de juliol de 1907, de 29 anys. Caporal de policia municipal.

- Onofre Tomás Beltran, processat també el 5 de febrer de 1937. Nat a Campos l’11 de gener de 1881, pagès, de 56 anys.

- Miguel Valls Salom, 17 de març de 1937. Nat a Campos, el 2 de juny de 1878, de 59 anys.

c) Exposició raonada de l’instructor Jutge Muñoz per continuar la Causa contra només els quatre processats. Així restarien segons l’instructor els altres 4 absolts.

d) No accepta l’Auditor alliberar a Joan Taberner ni a Miquel Mascaró. Després de les actuacions instades, l’instructor dicta el processament de:

- Joan Taberner Gayá, 22 de maig. Nat a Campos, el 9 d’abril de 1903, 34 anys. Pica-pedrer.

- Miquel Mascaró Mas, 24 de maig. Nat a Campos, el 22 de novembre de 1915, 21 anys, soldat.

¹¹ És ja famosa entre els estudiosos la cita a algunes diligències judicials que posa en boca de Juan Mas Abrines l’expressió “tenc fam de senyor”, aquí també la trobam amb variants: “tenc sed de sang de senyor” que posen en boca de Miquel Mascaró i l’al·lusió a “tallar el coll” als rics propietaris en boca de Miquel Valls. Cal pensar que o era un rumor generalitzat i s’atribuïa a tothom d’esquerres o era una invenció que anava bé per sortir del pas en una declaració o les dues coses a l’hora.

¹² “Auto” és el terme processal en castellà i en català podem usar el terme “interlocutòria”.